

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-7>

УДК 339.5:330.322(474)

РОЛЬ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН КРАЇН БАЛТІЇ

THE ROLE OF FOREIGN INVESTMENT IN THE DEVELOPMENT OF THE BALTIC STATES' FOREIGN TRADE RELATIONS

Філіпов Олег Михайлович

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та логістики,
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут
міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3506-0273>

Filipov Oleg

Educational and Scientific Institute "Karazin Institute
of International Relations and Tourism Business"
V.N. Karazin Kharkiv National University

У статті обґрунтовано необхідність побудови доказової бази щодо причинно-наслідкового зв'язку між прямими іноземними інвестиціями та експортними результатами країн Балтії з урахуванням галузевої та технологічної специфіки, ролі інновацій (GERD/BERD) і включення до глобальних ланцюгів доданої вартості, а також у формуванні прикладних рекомендацій для політики залучення та «зв'язування» прямих іноземних інвестицій з експортною модернізацією. На основі даних від Eurostat/Comext, UNCTADstat, OECD TiVA та нацбанків сформовано панель показників «прямі іноземні інвестиції-інновації-експорт» і застосовано панельні моделі з фіксованими ефектами, PPML-гравітацію та робастні перевірки. Показано, що прямі іноземні інвестиції, поєднані з бізнес-НДДКР (BERD), підвищують якість експорту й участь у глобальних ланцюгах доданої вартості.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, зовнішньоторговельні відносини, інформаційно-комунікаційні технології, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, Європейський Союз, країни Балтії, Естонія, Латвія, Литва.

The article substantiates the need to build an evidence base regarding the causal relationship between foreign direct investment (FDI) and the export performance of the Baltic States, taking into account sectoral and technological specificities, the role of innovation (GERD/BERD), and integration into global value chains, as well as in formulating applied policy recommendations for linking FDI with export modernization. Based on data from Eurostat/Comext, UNCTADstat, OECD TiVA, and national banks, a "FDI–innovation–export" panel of indicators has been constructed, and panel models with fixed effects, PPML gravity estimation, and robustness checks have been applied. It is shown that FDI combined with business R&D (BERD) enhances export quality and participation in global value chains: the effect is predominantly positive for Lithuania, neutral-to-positive for Estonia, and limited for Latvia due to import intensity. Recommended tools for linking FDI with innovation include tax incentives, clusters, and export vouchers to maximize the trade multiplier. Price shocks of 2022–2024 and sectoral (NACE) structural differences are additionally considered. It is established that, for the Baltic States, a foreign trade breakthrough occurs when FDI inflows are reinforced by sustainable private R&D investments and institutional incentives (tax support, innovation infrastructure, digital ecosystem). Ultimately, this translates into an expansion of high-tech goods exports and growth of services exports (especially in information and communication technologies). Estonia demonstrates a service-digital trajectory; Lithuania—an acceleration of high-tech exports through integration into GVCs and FDI; while Latvia requires an intensification of BERD and scaling up of innovation incentives to more fully monetize integration into European value chains. The research proposed in the article aims to deepen the theoretical foundations and to determine the most adequate and effective approaches to building an evidence base for the causal link between FDI and export performance of the Baltic States, taking into account sectoral and technological specificities, the role of innovation (GERD/BERD), and integration into global value chains, which may be applied for strategic trade planning of the Baltic States within the single economic space of the European Union.

Keywords: foreign direct investment, foreign trade relations, information and communication technologies, research and experimental development (R&D), European Union, Baltic states, Estonia, Latvia, Lithuania.

Постановка проблеми. Для малих відкритих економік Естонії, Латвії та Литви прямі іноземні інвестиції (ПІІ) є одним із ключових детермінантів динаміки та структури зовнішньої торгівлі, оскільки через канали трансферу технологій, управлінських практик, доступу до збутових мереж та фінансування вони впливають на конкурентоспроможність експорту, диверсифікацію ринків і глибину участі в глобальних ланцюгах доданої вартості. Після вступу до Європейського Союзу (ЄС) і особливо у 2020–2024 рр. (пандемічний шок, санкційно-енергетичний розрив із РФ/Білоруссю, прискорення «зеленої» та цифрової регуляторики ЄС) балтійські економіки пережили суттєву перебудову торговельних та інвестиційних потоків. На цьому тлі постає дослідницька прогалина: попри значний обсяг ІПІ у переробній промисловості, логістиці та інформаційно-комунікаційних технологіях (ІКТ), недостатньо емпірично ідентифіковано, які саме типи та форми ІПІ (ринково-орієнтовані, ефективні, «експорт-платформні», сервісні) забезпечують приріст експорту з високою доданою вартістю, підвищення технологічної складності номенклатури та стійкість торговельного балансу. Отже, проблема полягає в необхідності побудови доказової бази щодо причинно-наслідкового зв'язку між ІПІ та експортними результатами країн Балтії з урахуванням галузевої та технологічної специфіки, ролі інновацій (GERD/BERD) і включення до глобальних ланцюгів доданої вартості, а також у формуванні прикладних рекомендацій для політики залучення та «зв'язування» ІПІ з експортною модернізацією.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Дослідження ролі ПІІ у зовнішній торгівлі країн Балтії спираються на три основні взаємопов'язані напрями досліджень. Перший напрям представлено у дослідженнях Яворіка Б. С. [1]. Автор наводить мікроекономічні докази впливу ПІІ на продуктивність і експортну спроможність місцевих фірм через ланцюги постачання. Класичним кейсом є Литва: фірм-рівневий аналіз показав наявність «зворотних» (backward) спілловрів від іноземних інвесторів до постачальників, що опосередковано підтримує експортну активність вітчизняних компаній. Другий напрям досить детально розкрито фахівцями UNCTAD, наприклад, у звіті про світові інвестиції за 2025 рік [2]. Автори розглядають макро/секторний вимір ПІІ, де фіксуються зміни потоків і запасів капіталу у відповідь

на глобальні шоки та регіональні політики ЄС. Останні статистики UNCTAD демонструють динаміку ПІІ за країнами та галузями (включно з Балтією), слугуючи базою для порівнянь до/після 2022 р. і для зіставлення з експортними трендами. Представники третього напрямку (фахівці OECD TiVA) вивчають інтеграцію ПІІ у глобальні ланцюги доданої вартості (ГЛДВ). В їх дослідженнях оцінюється внесок внутрішньої/зовнішньої доданої вартості в експорт і простежується, як ПІІ змінюють «глибину» вбудованості країн Балтії у ГЛДВ (через постачання проміжних товарів, роль реекспорту тощо) [3].

Слід також відзначити, що окремий пласт становлять офіційні та прикладні праці європейських і національних інституцій, що документують зв'язки між ПІІ, конкурентоспроможністю та експортом у нових членах ЄС. Матеріали Eurostat дають зіставні часові ряди щодо прибутковості, потоків і запасів ПІІ у країнах ЄС, корисні для побудови панелей по Естонії, Латвії й Литві та для контролю за структурними відмінностями між секторами [4]. Додаткові контекстні оцінки щодо відкритості, структурних реформ і зовнішньої конкурентоспроможності Балтії містяться у країнових аналітичних матеріалах МВФ (Selected Issues/Licenses), які застосовують порівняльні та економетричні підходи до експорту й інвестицій [5]. За сукупністю ці джерела формують узгоджену емпіричну рамку: ПІІ підвищують продуктивність і експорт через постачальницькі зв'язки та трансфер технологій (мікро), тоді як на макрорівні їхній ефект проявляється через участь у ГЛДВ і зміну структури експорту за даними TiVA та офіційної статистики.

Українська академічна й аналітична література надає релевантні висновки щодо зв'язку ПІІ, участі в ГЛДВ та експортної спроможності, які можуть бути застосовані для інтерпретації балтійського досвіду. К. Іляшенко в [6] показує, що інтеграція в глобальні мережі створення вартості є ключем до нарощування конкурентоспроможності та переорієнтації експорту у бік складніших продуктів; це логічно узгоджується з балтійською траєкторією «ПІІ → інтеграція в ГЛДВ → експортна складність». В [7] Г. Азаренкова та О. Головка узагальнюють вплив ПІІ на економічний розвиток через канали технологічного трансферу, зайнятості та підприємницької активності – саме ті механізми, через які ПІІ підвищують експортну спроможність фірм. С. Нестеров акцентує, що інвестиційний клімат і глибина

включення до ГЛДВ визначально впливають на експортні результати; цей висновок безпосередньо корелює з балтійською практикою використання ПІІ для «вбудовування» у європейські виробничі ланцюги [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз останніх наукових публікацій свідчить про значну кількість досліджень, присвячених різним аспектам визначення ролі іноземних інвестицій у розвитку зовнішньоторговельних відносин країн Балтії, однак підходи до побудови доказової бази щодо причинно-наслідкового зв'язку між ІПІ та експортними результатами країн Балтії ще потребує подальшого наукового опрацювання.

Запропоноване в статті дослідження спрямоване на поглиблення теоретичних засад, а також на визначення найбільш адекватних та ефективних підходів до побудови доказової бази щодо причинно-наслідкового зв'язку між ІПІ й експортними результатами країн Балтії з урахуванням галузевої та технологічної специфіки, ролі інновацій (GERD/BERD) і включення до глобальних ланцюгів доданої вартості, які можуть бути застосовані для стратегічного планування зовнішньої торгівлі країн Балтії з урахуванням специфіки їх участі в єдиному економічному просторі ЄС.

Наукове опрацювання цієї тематики є важливим для розроблення практичних рекомендацій та заходів для політики залучення та «зв'язування» ІПІ з експортною модернізацією, спрямованих на зміцнення позицій Естонії, Латвії та Литви на міжнародних ринках, забезпечення їх економічної безпеки та сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному визначенні впливу ІПІ на динаміку, структуру й конкурентоспроможність зовнішньої торгівлі Естонії, Латвії та Литви у 2004-2025 рр., виокремивши причинні канали (трансфер технологій, інновації, інтеграція в глобальні ланцюги доданої вартості, розвиток сервісного експорту). А також у ідентифікації галузевих та типологічних відмінностей ефектів ІПІ (market-seeking, efficiency-seeking, export-platform) та формуванні практичних рекомендацій щодо інституційних і політичних інструментів, які максимізують «торговельний мультиплікатор» ІПІ в країнах Балтії.

Викладення основного матеріалу дослідження. В рамках теми цієї статті розглянемо три важливих аспекти: вплив ПІІ на торговель-

ний баланс країн Балтії; аналіз ключових секторів економіки, які залучають іноземні інвестиції, та їхній вплив на зовнішню торгівлю; взаємозв'язок між інвестиціями, інноваціями та розвитком експорту.

Після вступу Естонії, Латвії та Литви до ЄС у 2004 р. приплив ПІІ став одним із ключових драйверів структурних змін у зовнішній торгівлі регіону [2; 3]. ПІІ впливають на торговельний баланс через кілька каналів: розширення експортних потужностей та інтеграцію місцевих виробників до транснаціональних ланцюгів доданої вартості; імпортозаміщення або, навпаки, зростання імпорту проміжних товарів та інвестиційних комплектуючих; технологічні та організаційні spillover-ефекти, що підвищують продуктивність і експортну спроможність фірм; цінові та курсові ефекти через зміну структури випуску й продуктивності; непрямий вплив на компоненти зовнішнього балансу (перекази прибутків, реінвестування), які хоча і не входять до товарного балансу, але змінюють стимули до імпорту проміжних ресурсів і масштаби експорту. Емпіричні дослідження по країнах Балтії та Центрально-Східної Європи підтверджують, що в експортноорієнтованих галузях ПІІ зазвичай асоціюються з вищою продуктивністю та більшим експортним виторгом, хоча чистий ефект на товарне сальдо залежить від імпоротної інтенсивності виробництва та фазового циклу інвестицій [2–5].

Офіційна статистика свідчить, що протягом 2010-х – початку 2020-х років запаси ПІІ в економіках Балтії зростали, змінюючи секторну структуру виробництва та торгівлі. Для Литви критично важливим є нафтопереробний кластер (орієнтований на експорт нафтопродуктів), де іноземна участь історично відігравала системну роль у формуванні товарного профілю експорту та пов'язаного імпорту сировини; це зафіксовано у профільних оглядах ОЕСР щодо енергетичного сектору Литви. За даними національних органів, у Латвії й Естонії значні частки ПІІ зосереджені у переробній промисловості, ІКТ, логістиці, фінансових і бізнес-послугах; ці вкладення підживлюють як експорт (через розширення потужностей/аутсорсинг), так і імпорт проміжних товарів та обладнання [9].

З боку торгових показників (товарний баланс) для 2004–2024 рр. характерні спільні риси: різке звуження дефіциту/перехід до балансування у 2009–2011 рр. (фаза після глобальної фінансової кризи), подальше зміцнення експорту на тлі технологічного

оновлення й інтеграції у європейські виробничі мережі, а в 2022–2024 рр. – погіршення сальдо через цінові шоки й зростання імпорту енергоносіїв та проміжних товарів. На тлі цих коливань внесок ПІІ виявляється асиметричним: експортні кластери з високою іноземною участю (машинобудування, електроніка, деревообробка, нафтопродукти) сприяють поліпшенню торговельної позиції за умови достатньої локалізації ланцюжка вартості; натомість у фазі реалізації великих інвестпроектів, що потребують значного імпорту устаткування й компонентів, дефіцит може тимчасово розширюватися. У підсумку, довгостроковий вплив ПІІ на товарне сальдо є умовно позитивним для Литви (вищий експортний потенціал і більша частка переробної промисловості в структурі ПІІ), близьким до нейтрального для Естонії (періоди балансування чергуються з помірним дефіцитом) і слабко негативним для Латвії (постійні імпорتنі потреби логістики, споживчих товарів і енергоносіїв за обмежених «якорних» експортних кластерів), що узгоджується з висновками національних аналітичних оглядів і досліджень центральних банків.

Узагальнюючи, ПІІ у країнах Балтії переважно сприяли нарощуванню експорту й підвищенню технологічної складності вироб-

ництва, що в низці періодів допомагало звужувати дефіцит товарного балансу (особливо у Литві). Водночас у фазах інтенсивного інвестування, а також за умов зовнішніх цінових шоків на енергоносії, імпорту проміжних товарів та устаткування зростав швидше за експорт, тимчасово погіршуючи торговельне сальдо (що було особливо помітно у 2022–2023 рр.). Таким чином, вплив ПІІ на торговий баланс є контекстно-залежним: його знак і масштаб визначаються секторною структурою інвестицій, глибиною локалізації ланцюжків вартості та ціною кон'юктурою на ключових товарних ринках [2; 3]. На рис. 1. Проілюстровано динаміку сальдо (експорт – імпорт) для Естонії, Латвії та Литви за 2004–2024 роки. Графіки на рис. 1 відображають стійку дефіцитність товарної торгівлі в усіх трьох країнах Балтії протягом 2004–2024 рр., із чіткою циклічністю, прив'язаною до глобальних шоків. Дефіцити різко поглиблювалися у 2008–2009 рр. (світова криза), звужувалися в 2010–2014 рр. і тимчасово поліпшилися у 2020 р. на тлі падіння попиту й дешевших енергоносіїв, після чого у 2022 р. відбувся безпрецедентний провал через енергетичний шок і перебудову торговельних потоків: найглибше – у Литві, помітно – у Латвії, відносно м'якше – в Естонії.

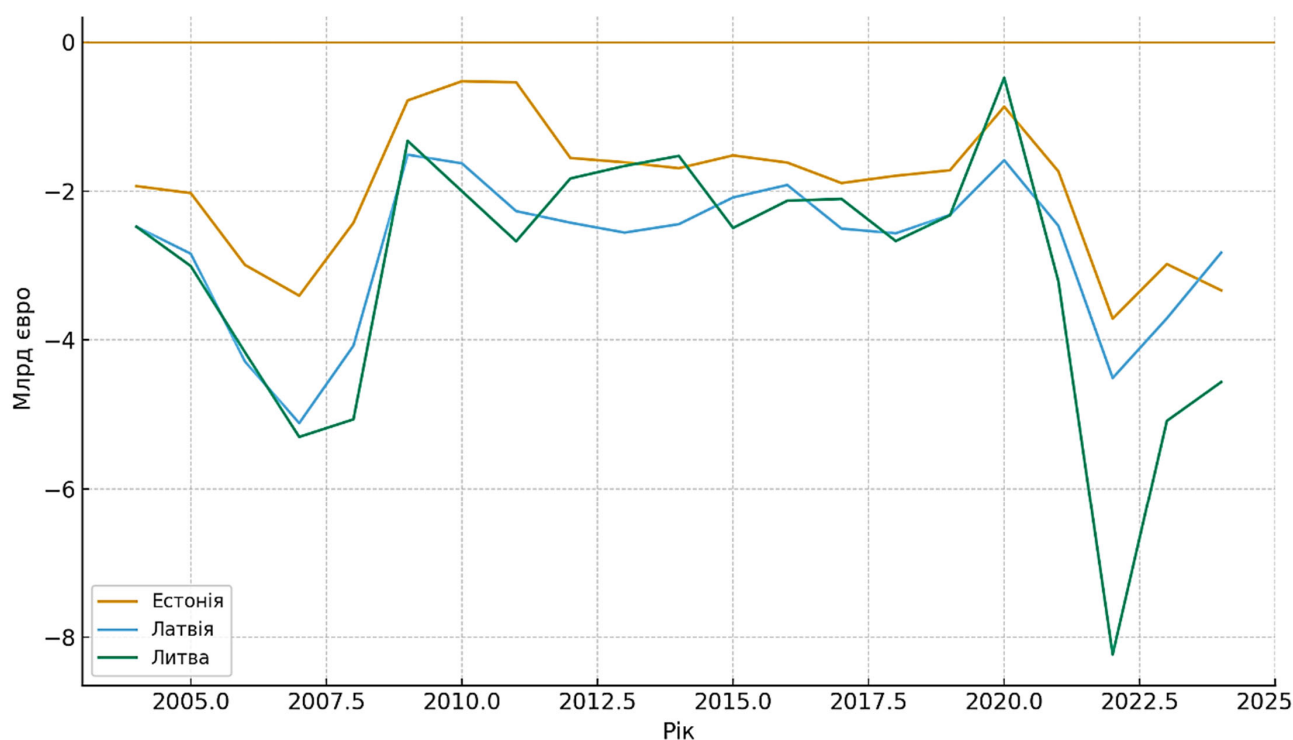

Рис. 1. Сальдо (експорт – імпорт) для Естонії, Латвії та Литви (2004–2024 рр.)

Джерело: отримано автором з урахуванням [2–5]

У 2023–2024 рр. видно часткове відновлення (звуження мінуса) завдяки нормалізації цін на енергію та корекції імпорту, проте дефіцити загалом залишаються більшими, ніж до 2022 р. Ієрархія вразливості стабільна: найбільш чутлива до цінових/енергетичних шоків Литва, далі – Латвія, найменший розрив – в Естонії. Сукупна картина вказує на високу залежність зовнішньоторговельного балансу від вартості імпортованих енергоносіїв та великої імпортної складової в споживанні й переробній промисловості. Для згладжування циклів і зменшення структурного дефіциту політика має прискорювати енергетичну диверсифікацію (LNG, відновлювані джерела, інтерконектори), підвищувати складність і технологічність експорту, розвивати сервісний компонент з високою доданою вартістю та поглиблювати інтеграцію у внутрішньоєвропейські ланцюги постачання. На рис. 2 показано середнє торгове сальдо за підперіодами для Естонії, Латвії та Литви (2004–2024 рр.). Столпчикові порівняння (рис. 2) показують, що товарна торгівля трьох країн Балтії у всі розглянуті підперіоди залишалася дефіцитною, але масштаби й динаміка різнилися. У докризові 2004–2008 рр. дефіцити були найбільшими в Латвії та Литві (близько –3,7–3,8 млрд євро), тоді як Естонія

мала менший розрив (приблизно –2,5 млрд), що відповідає фазі «перегріву» внутрішнього попиту та імпорту перед глобальною кризою.

У 2008–2011 рр. дефіцити в усіх трьох країнах істотно звузилися – наслідок різкого стискування імпорту під час кризи; найменший розрив зафіксовано в Естонії ($\approx -1,2$ млрд євро), більші – у Латвії та Литві ($\approx -2,4$ та $\approx -2,8$ млрд євро). У 2011–2019 рр. ситуація стабілізувалася на помірно дефіцитних рівнях: Латвія утримувала найбільший «мінус» (понад –2 млрд), Литва – трохи менший ($\approx -2,1$ млрд євро), Естонія – близько –1,5 млрд. У 2019–2024 рр. відбулося нове погіршення, пов'язане з енергетичним шоком і перебудовою потоків після 2022 року: дефіцит Литви знову став найбільшим (порядку –3,8–3,9 млрд євро), у Латвії – близько –2,9–3,0 млрд євро, в Естонії – понад –2 млрд євро. Отже, ієрархія вразливості стабільна: найменший розрив протягом усіх періодів має Естонія, тоді як Литва й Латвія сильніше реагують на цикли зовнішнього попиту та ціни на імпортовану енергію. Тобто, можна стверджувати, що зовнішньоторговельний баланс країн Балтії високочутливий до енергетичних факторів і внутрішнього попиту; для зменшення структурного дефіциту необхідні подальша енергетична диверсифікація, підвищення технологічності експорту та глибше

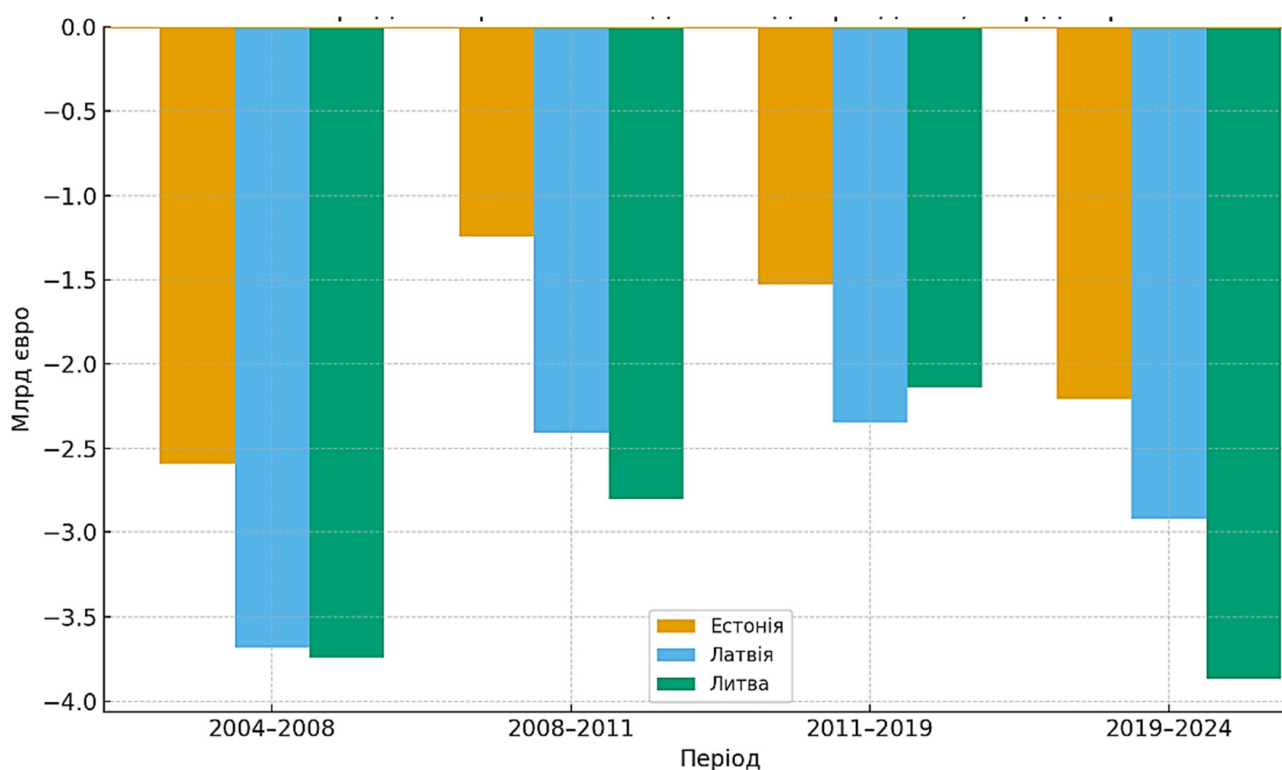

Рис. 2. Середнє торгове сальдо за підперіодами для Естонії, Латвії та Литви (2004–2024 рр.)

Джерело: удосконалено автором з урахуванням [4]

вбудовування у виробничі ланцюги ЄС. На рис. 3 показано теплову карту сальдо товарної торгівлі для Естонії, Латвії та Литви з 2004 р. по 2024 р.).

Теплова карта сальдо товарної торгівлі (рис. 3) підтверджує стійку дефіцитність у всіх трьох країнах Балтії протягом 2004–2024 років, але з помітними фазами циклу та відмінною глибиною розриву. У докризові роки перед 2008-м дефіцит розширювався, після чого у 2009-му різко звузився завдяки обвальному скороченню імпорту, що особливо добре видно в усіх трьох рядах світлішими відтінками. У 2011–2019 роках дефіцит утримувався на помірних рівнях, з поступовими коливаннями,

причому Естонія демонструвала найменший середній розрив і найбільшу стабільність, Латвія – середню чутливість, а Литва – вищу волатильність. Так 2020 рік знову приніс тимчасове «полегшення» сальдо через падіння цін на енергоносії та приглушений попит, тоді як 2022-й став точкою найглибшого негативу для Литви (найтемніші клітини), що відображає енергетичний шок і перебудову імпортних потоків; у Латвії погіршення було значним, але менш драматичним, а в Естонії – відносно обмеженим. У 2023–2024 роках спостерігається часткова нормалізація: кольори для всіх трьох країн світлішають, що означає зменшення дефіциту на тлі корекції імпорту та від-

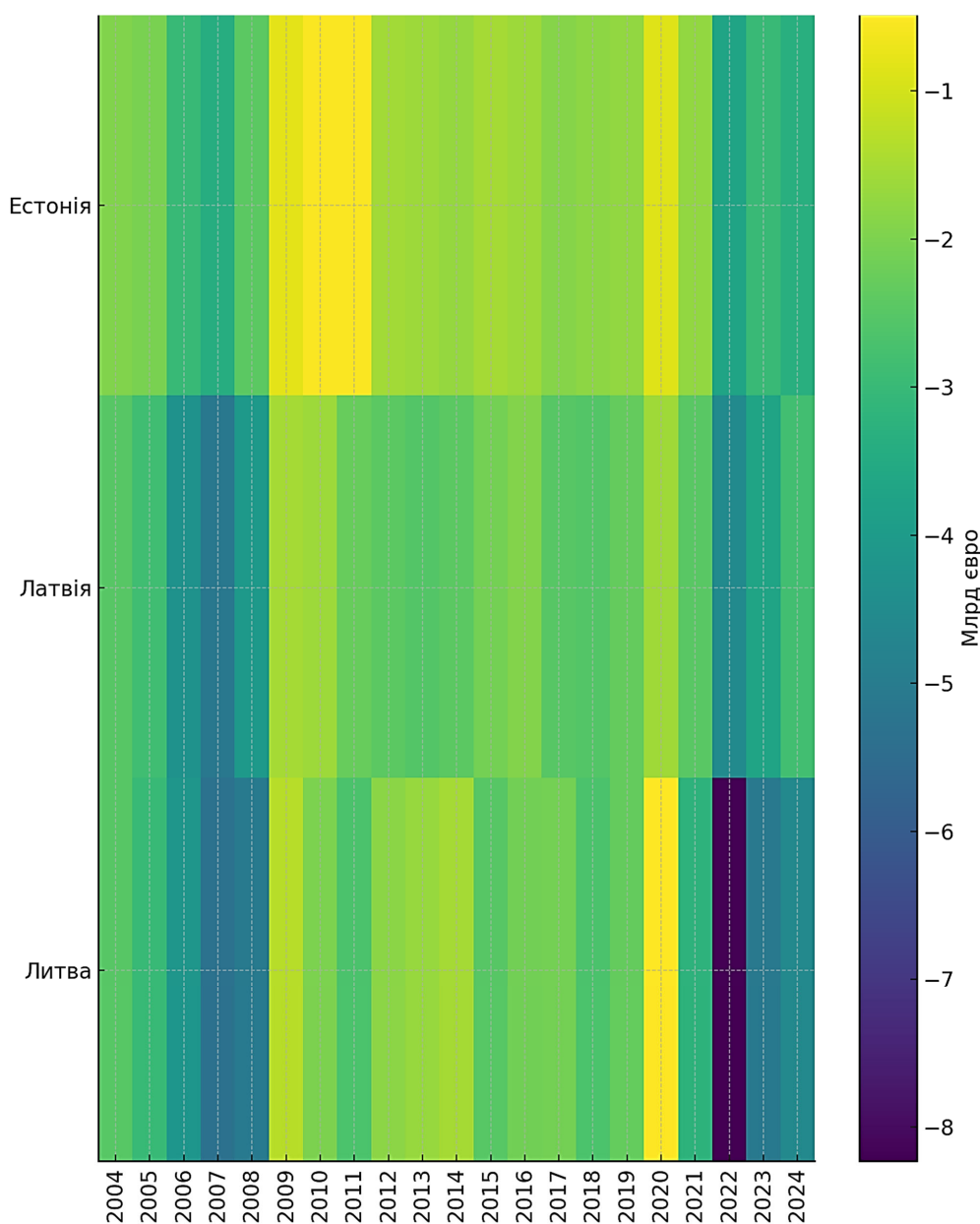

Рис. 3. Heatmap: сальдо торгівлі для Естонії, Латвії та Литви (2004–2024 рр.)

Джерело: удосконалено автором з урахуванням [4]

кату енергетичних цін, однак повернення до «довоєнних» рівнів повністю ще не відбулося, особливо в Литві.

Загальна картина підкреслює ключові драйвери: високу чутливість торговельного балансу до вартості імпортованих енергоносіїв, різний ступінь енергетичної залежності та роль внутрішнього попиту, а також відносну перевагу Естонії, де структурні чинники дозволяють утримувати найменший і найстабільніший розрив.

Розглянемо ключові сектори економік країн Балтії, які залучають іноземні інвестиції, та їхній вплив на зовнішню торгівлю. На рис. 4 представлено канали впливу ПІІ на товарну торгівлю. Після вступу Естонії, Латвії та Литви до ЄС (2004 р.) структура залучення ПІІ у цих економіках поступово зсунулася у бік переробної промисловості, ІКТ та бізнес-послуг із водночас відчутною роллю фінансового сектору, нерухомості й логістики.

Секторний профіль ПІІ важливий для зовнішньої торгівлі, оскільки визначає: експортну місткість виробництва (вихід на ГЛВ/ГЛЦВ (глобальні ланцюги створення вартості)), імпорتنу інтенсивність (устаткування, проміжні товари, енергоносії), технологічні spillover-ефекти й підвищення продуктивності, цінові та курсові проксі-ефекти через зміни у структурі випуску. Для оцінювання взаємозв'язку «ПІІ → торгівля» поєднуємо описову статистику ПІІ за видами економічної діяльності (NACE Rev.2) з торгівлею товарами (SITC/HS) та, де це доречно, викорис-

товуємо узагальнені висновки порівняльних досліджень по Європі [3; 10].

Слід відзначити, що чистий вплив на торговий баланс залежить від сектору, фази інвестиційного циклу та частки локальної доданої вартості.

За даними Банку Литви, найбільшу частку запасів прямих інвестицій у І кв. 2024 р. залучали фінансова та страхова діяльність ($\approx \text{€}11,8$ млрд), а також суттєвими були переробна промисловість, оптова й роздрібна торгівля, та операції з нерухомістю [1]. Такий профіль підтримує і експортну спеціалізацію (нафтопродукти, пластмаси, меблі, електротехніка), і високий імпорт енергоносіїв/сировини та інвестиційних товарів для переробки (табл. 1).

Секторно ПІІ в Естонії концентруються у переробній промисловості, інформації та зв'язку (ІКТ), фінансових послугах, нерухомості й транспорті/складуванні (табл. 2). Висока «цифрова компонента» інвестицій корелює з експортом ІКТ-послуг і зростанням експорту товарів з високою доданою вартістю (електроніка/електротехніка), але у фазах оновлення основного капіталу імпорт інвестиційних товарів тимчасово випереджає експорт, що розширює дефіцит. Загальний висновок – нейтрально-позитивний середньостроковий вплив ПІІ на товарну позицію за умови стабільної зовнішньої кон'юнктури.

Для Латвії значущими «якорними» напрямками ПІІ є логістика/транспорт, переробка та деревообробка, харчова промисловість, ІКТ, а також фінанси та нерухомість (згідно з даними нац. органів та оглядами інвест-

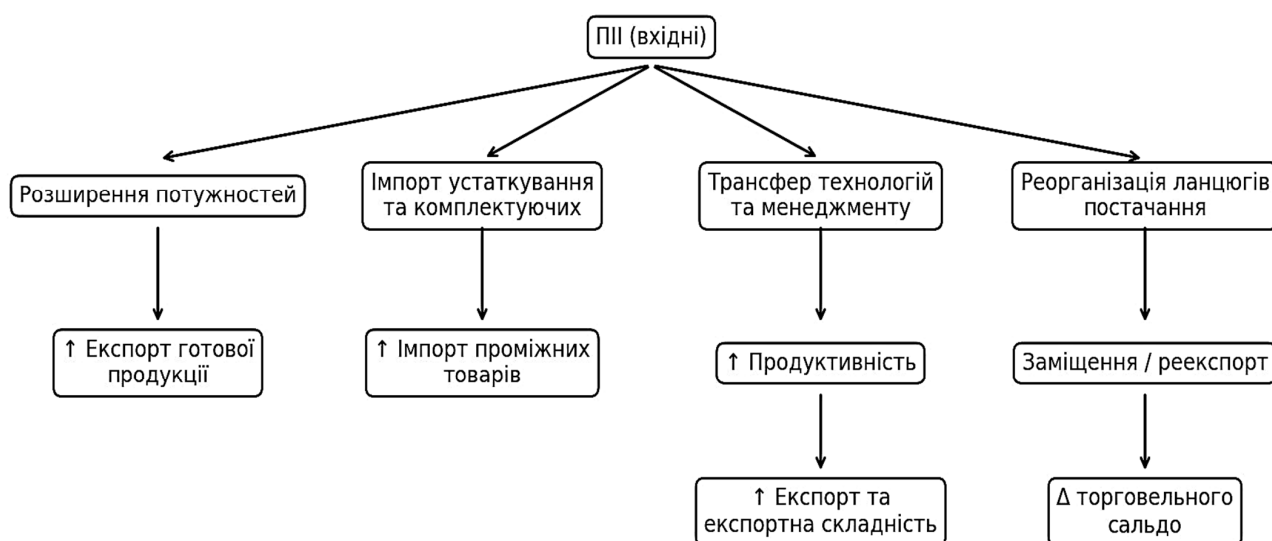

Рис. 4. Канали впливу ПІІ на товарну торгівлю

Джерело: удосконалено автором з урахуванням [2; 3; 10]

Таблиця 1

Литва: основні сектори залучення ПІІ та очікувані торговельні ефекти

Сектор (NACE)	Роль у структурі ПІІ	Типовий вплив на торгівлю
Фінансова та страхова діяльність	висока	Непряме стимулювання торгівлі (фінансування/послуги), слабкий вплив на товарний баланс
Переробна промисловість	висока/середня	↑Експорт (готова продукція); ↑Імпорт (комплектуючі/енергоносії)
Оптова/роздрібна торгівля, логістика	середня	↑Оборотність зовнішньої торгівлі; часто нейтральний/змінний вплив на сальдо
Операції з нерухомістю	середня	Побічний вплив через інвестиційний попит; не визначає товарне сальдо

Джерело: сформовано автором за даними: [2–5]

Таблиця 2

Естонія: ключові ПІІ-сектори (схематично) і зв'язок із торгівлею

Сектор (NACE)	Торгові канали
Переробна промисловість	↑Експорт машин/електроніки; ↑Імпорт обладнання та компонентів
Інформація та зв'язок	Експорт послуг; комплементарний попит на імпорتنі апаратні засоби
Фінансові послуги	Інфраструктура фінансування експорту/імпорту
Транспорт і складське господарство	Підтримка реекспорту/транзиту; змінний вплив на сальдо
Нерухомість	Непрямий вплив через інвестиційну активність

Джерело: сформовано автором за даними: [2; 3]

клімату) (табл. 3). Профіль економіки з вагомою роллю транзиту та торгівлі призводить до стійкого імпортного компоненту (паливо, проміжні товари), що пояснює переважно дефіцитне товарне сальдо при одночасному нарощуванні експорту переробки й деревини.

Узагальнення UNCTAD WIR-2024 свідчать про зростання питомої ваги переробної промисловості та послуг у глобальних потоках ПІІ, а також про «перемаршрутизацію» інвестиційних і торгових ланцюгів у Європі після

2020 р. Ці тенденції підсилюють роль вертикальних ПІІ (вбудованих у ГЛВ) у країнах Балтії, де експортна орієнтація переробки доповнюється високою імпортною інтенсивністю проміжних товарів та енергоносіїв – отже, чистий ефект для сальдо залежить від частки локальної доданої вартості та зовнішніх цін. В табл. 4 представлено результати дослідження знак впливу ПІІ на компоненти торгівлі.

У таблиці 4: «+» – збільшення; «0» – слабкий/нейтральний вплив.

Таблиця 3

Латвія: ПІІ-сектори та очікувані торговельні наслідки

Сектор (NACE)	Роль	Торговий ефект
Транспорт/складське господарство	висока	↑Обороти торгівлі; імпорт пального/обладнання
Переробка (деревообробка, харчові продукти)	середня/висока	↑Експорт; супутній імпорт сировини та комплектуючих
ІКТ	середня	Експорт послуг; обмежений вплив на товарне сальдо
Фінанси/нерухомість	середня	Непрямий ефект через інвестактивність

Джерело: сформовано автором за даними: [2; 3]

Таблиця 4

«Сектор»торгівля»: очікуваний знак впливу ПІІ на компоненти торгівлі

Сектор	Експорт товарів	Імпорт проміжних	Сальдо (нетто-ефект)
Переробка	+	+	залежить від ГЛВ/цін
ІКТ	+ (через послуги)	+ (апаратні засоби)	нейтральний/помірно +
Транспорт, логістика	+ (реекспорт)	+ (паливо/обладнання)	нейтральний/–
Фінанси	(непрямо +)	0	нейтральний
Нерухомість	0	0/+ (матеріали)	нейтральний

Джерело: сформовано автором за даними: [2; 3]

Отже, узагальнення для країн Балтії: Литва має найбільш «експортно-позитивний» профіль ПІІ завдяки переробці (включно з енергетичними продуктами) та пов'язаним кластерам; у роки без цінових шоків ПІІ підтримують зближення до товарної рівноваги, тоді як 2022–2023 рр. стали винятком через екзогенні коливання цін. Естонія демонструє нейтрально-позитивний середньостроковий ефект ПІІ на торговельне сальдо: модернізація переробки та потужний ІКТ-кластер підживляють експорт, хоча інвестиційні фази супроводжуються імпортом хвилями [10]. Латвія має слабко негативний чистий ефект ПІІ на сальдо, оскільки стійкі імпорتنі потреби логістики та споживчих товарів за обмеженої кількості «якорних» експортних кластерів переважа-

ють, попри зростання експорту переробки й деревини.

Висновки. Таким чином, для країн Балтії зовнішньоторговельний прорив відбувається тоді, коли припливи ПІІ підсилюються стійкими приватними інвестиціями в НДДКР та інституційними стимулами (податкова підтримка, інфраструктура для інновацій, цифрова екосистема). На виході це перетворюється на розширення високотехнологічного товарного експорту і зростання сервісного експорту (передусім ІКТ). Естонія показує сервісно-цифровий вектор; Литва – прискорення high-tech за рахунок інтеграції у GVC та ПІІ; Латвія потребує прискорення BERD і масштабування інноваційних стимулів, аби повніше монетизувати інтеграцію у європейські ланцюги вартості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Javorcik B.S. Does FDI Increase the Productivity of Domestic Firms? In Search of Spillovers Through Backward Linkages. *The American Economic Review*. Vol. 94. № 3. 2004. P. 605–627.
2. UNCTAD (2025). World Investment Report 2025 – Statistical Annex Tables (FDI flows/stocks by country and region). URL: https://unctad.org/fr/isar/topic/investment/world-investment-report?utm_source (дата звернення: 12.09.2025).
3. OECD (TiVA). Trade in Value Added Database – Methodology and Indicators of Participation in GVCs (Estonia, Latvia, Lithuania). URL: <https://data-explorer.oecd.org/?pg=0&bp=true&tm=%22%28TiVA%29%202025%20edition%22&snb=5> (дата звернення: 12.09.2025).
4. Quality Report on Balance of Payments, International Investment Position, International Trade in Services and Foreign Direct Investment statistics. Commission staff working document. Brussels, 21.11.2023. 75 p. URL: https://www.eu.dk/samling/20231/kommissionsforslag/swd%282023%290385/forslag/2000359/2784735.pdf?utm_source (дата звернення: 12.09.2025).
5. IMF (2016). Republic of Lithuania – Selected Issues. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?dir=prev&offset=20240620144926&title=Special%3ANewFiles%2Fet&utm_source (дата звернення: 12.09.2025).
6. Іляшенко К. Р. Глобальна мережевізація та участь України у глобальних ланцюгах доданої вартості. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2020. Вип. 58. С. 42–51.
7. Азаренкова Г. М., Головка О. Г., Орехова К. В., Гнип Н. О., Клепікова С. В. Залучення іноземних інвестицій в економічну систему України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2020. Том 4. № 35. С. 129–136.

8. Нестеров С. В. Участь України у глобальних ланцюгах створення вартості та інвестиційний клімат. *Економіка і організація управління*. 2023. № 1 (49). С. 163–169.
9. OECD Economic Surveys: Estonia 2024. Vol. 12. 2024. 128 p. OECD URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/05/oecd-economic-surveys-estonia-2024_6951c94b/33e6beee-en.pdf?utm_source (дата звернення: 12.09.2025).
10. Eurostat. Balance of payments – database (BPM6). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/balance-of-payments/database> (дата звернення: 12.09.2025).

REFERENCES:

1. Javorcik B. S. (2004). Does FDI Increase the Productivity of Domestic Firms? In Search of Spillovers Through Backward Linkages. *The american economic review*. Vol. 94. № 3. P. 605–627.
2. UNCTAD (2025). World Investment Report 2025 – Statistical Annex Tables (FDI flows/stocks by country and region). URL: https://unctad.org/fr/isar/topic/investment/world-investment-report?utm_source (дата звернення: 12.09.2025).
3. OECD (TIVA). Trade in Value Added Database – Methodology and Indicators of Participation in GVCs (Estonia, Latvia, Lithuania). URL: <https://data-explorer.oecd.org/?pg=0&bp=true&tm=%22%28TIVA%29%202025%20edition%22&snb=5> (дата звернення: 12.09.2025).
4. Quality Report on Balance of Payments, International Investment Position, International Trade in Services and Foreign Direct Investment statistics. Commission staff working document. Brussels, 21.11.2023. 75 p. URL: https://www.eu.dk/samling/20231/kommissionsforslag/swd%282023%290385/forslag/2000359/2784735.pdf?utm_source (дата звернення: 12.09.2025).
5. IMF (2016). Republic of Lithuania – Selected Issues. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?dir=prev&offset=20240620144926&title=Special%3ANewFiles%2Fet&utm_source (дата звернення: 12.09.2025).
6. Ilyashenko K. R. (2020) Hlobalna merezhevizatsiia ta uchast Ukrainy u hlobalnykh lantsiuhakh dodanoi vartosti [Global networking and Ukraine's participation in global value chains]. *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU* [Collection of scientific works of ChDTU]. Issue 58. P. 42–51. (in Ukrainian)
7. Azarenko G. M., Golovko O. G., Orekhova K. V., Gnyp N. O., Klepikova S.V. (2020) Zaluchennia inozemnykh investytsii v ekonomichnu systemu Ukrainy [Attracting foreign investment into Ukraine's economic system]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky* [Financial and credit activities: problems of theory and practice]. Volume 4. № 35. P. 129–136. (in Ukrainian)
8. Nesterov S. V. (2023) Uchast Ukrainy u hlobalnykh lantsiuhakh stvorennia vartosti ta investytsiinyi klimat [Ukraine's participation in global value chains and the investment climate]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia* [Economics and management organization]. № 1 (49). P. 163–169. (in Ukrainian)
9. OECD Economic Surveys: Estonia 2024. Vol. 12. 2024. 128 p. OECD URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/05/oecd-economic-surveys-estonia-2024_6951c94b/33e6beee-en.pdf?utm_source (дата звернення: 12.09.2025).
10. Eurostat. Balance of payments – database (BPM6). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/balance-of-payments/database> (дата звернення: 12.09.2025).